

III курс (література)

Тема: Григор Тютюнник. «Три зозулі з поклоном»- «вічна» тема «любовного трикутника» в новітній інтерпретації.

Завдання: прочитати новелу «Три зозулі з поклоном»

Тема: Зміщення часових площин як художній засіб. Роль художньої деталі в розкритті характеру, ідеї.

Новела «Три зозулі з поклоном» чи не найглибше з усіх творів віддзеркалює внутрішній світ Григора Тютюнника, його світобачення. Підсвідомо до її написання він прямував усе своє життя. А поштовхом стала незначна подія: у 1976 р. до Ірпінського будинку творчості завітав сліпий бандурист, який виконував народні пісні. Особливо вразила письменника «Летіла зозуля через мою хату...», де йшлося про нещасливе кохання та вічне, непереборне ніким і нічим страждання людини. Ще не стихли звуки бандури, як Григор схопився з місця й побіг у свою кімнату. Так народилася новела «Три зозулі з поклоном» — одна з найчарівніших перлин української літератури ХХ ст.

Новела має автобіографічний характер. Батька Григора Тютюнника, героя новели, звали Михайло. 1937 року його заарештували й вивезли з рідної Шилівки до Полтави, а згодом на край світу, аж до “Сибіру несходимого”, де він і загинув. Це пам’ятає Григор, як він п’ятирічним хлопчиком, плачучи, біг за возом.

В українського народу існує віра не лише в приворотне зілля, а й у відворотні замовляння. Коли закоханій людині не могли відповісти взаємністю, щоб позбавити страждань, через малу дитину або старця передавали їй «три зозулі з поклоном», що означало: забудь, покинь, відпусти. Героя новели Михайла палко та безнадійно покохала Марфа Яркова. Михайло, щоб позбавити мук палко закохану людину, якій не може відповісти взаємністю, із Сибіру шле їй “три зозулі з поклоном”, що й означало: забудь, покинь, відпусти. Відомо, що зозуля гнізда не мостить, тож людина повинна була зрозуміти, що її кохання приречене, не матиме у відповідь такого ж почуття.

Епіграфом до новели є слова: «Любові всевишній присвячується». Автор прагнув відродити в читачів християнське духовне начало. Він зумів піднести над усім грішним і земним саме любов, адже любити, на думку Гр.Тютюнника, — то найвище призначення людини. «Всевишній» в українського народу лише Бог. Отже, це почуття підносить людину, робить її духовно багатою.

Тема Валерій Шевчук . Життя і творчість митця.

Шевчук Валерій Олександрович народився 20 серпня 1939 р. у родині шевця в Житомирі. Після закінчення в 1956р. школи хотів стати геологом, але, розчарувавшись у геології, поїхав до Львова вступати в Лісотехнічний інститут. Не вступив і повернувся додому. Працював при ремонті Житомирського сільськогосподарського інституту будівельним підсобником. У цей період захоплювався вивченням літератури, зокрема української. Особливе враження справили на майбутнього письменника книга Д. Багалія «Григорій Сковорода — український мандрований філософ» і твори І. Франка, що, за висловом самого Шевчука, «встановило основи мого світогляду. Я почав розуміти й вивчати українську літературу за методологією І. Франка, а Г. Сковорода став для мене учителем життя». У 1957 р. В. Шевчук закінчив технічне училище і був відправлений на роботу на бетонний завод. У 1958р. він вступив на історико-філософський факультет Київського університету. Навчаючись, налагодив стосунки з літературними студіями: «Січ» (студія імені В.Чумака) і «Молодь», писав вірші, з 1960р. почав писати новели. У 1961р. В. Шевчук дебютував оповіданням «Настунька» про Т. Шевченка в збірнику «Вінок Кобзареві», що вийшов у Житомирі.. Навесні 1961р. літературна студія «Січ» видала стінну газету «Заспів», в якій було надруковано оповідання В. Шевчука «Щось хочеться» (пізніша назва «Кілька хвилин до вечора» — збірка «Долина джерел»). На те оповідання був гострий відгук в університетській газеті «За радянські кадри». За газету «Заспів», де був намальований Т. Шевченко із зеленими вусами, Шевчука хотіли вигнати з університету, тягали до КДБ, допитували, але виключили художника, який малював ту газету. У 1961 р. В. Шевчук написав 18 коротких новел і першу статтю «С. Васильченко в Коростишівській семінарії» для житомирського збірника, наступного року написав 20 новел, частину з яких надрукував переважно в журналах «Вітчизна» та «Літературна Україна». Деяким з них судилося бути перекладеними іншими мовами, а одна — «Вона чекає його, чекає» — була навіть пізніше екранізована (І. Жилком як студентська робота). Після закінчення університету В. Шевчук був відправлений до Житомира власним кореспондентом газети «Молода гвардія» В листопаді був взятий до армії, служив у Мурманській області. В армії знову почав писати вірші, не припиняючи роботи над прозою. Повернувся додому у 1965р. саме в той час, коли почалися масові політичні арешти серед української інтелігенції, був у кінотеатрі «Україна», протестуючи проти масових репресій. У вересні влаштувався в науково-методичний відділ музеєзнавства, який містився в Києво-Печерській лаврі (враження від цієї роботи відбилися в повісті «Голуби під дзвіницею»). У 1966 р. закінчив повість «Середохрестя», в якій відбив враження від студентського життя. Арештували його брата, тому Валерій змушений був звільнитися з роботи (причиною арешту брата було те, що він вирішив набрати в друкарні й відбити для себе як пам'ятку часу статтю про процес над Погружальським. За це брат дістав п'ять років концтабору суворого режиму). У 1967р. вийшла книжка «Серед тижня». В. Шевчук

став членом Спілки письменників України. У 1969р. він написав повість «Золота трава» (надрукована в 1984р.) і перший варіант повісті «Мор», до якої повернувся в 1980р. і зробив остаточну редакцію в 1983р. Писав історичні й фольклорно-фантастичні оповідання, статті, вийшла книжка «Вечір святої осені», в якій було надруковано вісім нових оповідань. У важкі сімдесяті роки твори письменника майже не друкували, тому він змушений був писати «для себе». Протягом 1979—1999 рр. В. Шевчук видав книги: «Крик півня на світанку» (1979), «Долина джерел» (1981), «Тепла осінь» (1981), «На полі смиренному» (1983), «Дім на горі» (1983), «Маленьке вечірнє інтермеццо» (1984), «Барви осіннього саду» (1986), «Три листки за вікном» (1986), «Камінна луна» (1987), «Птахи з не видимого острова» (1989), «Дзигар одвічний» (1990), «Дорога в тисячу років» (1990), «Панна квітів» (1990), «Із вершин та низин» (1990), «Стежка в траві. Житомирська сага» (у 2 т., 1994), «У череві апокаліптичного звіра» (1995), «Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення» (1995), «Око прірви» (1996), «Жінка-змія» (1998), «Юнаки з вогненної печі» (1999), «Біс плоті» (1999) та ін. У 1986 р. В. Шевчуку присвоєне звання «Заслужений діяч польської культури», наступного року він був удостоєний Шевченківської премії за роман «Три листки за вікном». З 1988 р. В. Шевчук — ведучий історичного клубу «Літописець» при Спілці письменників України. У 1999 р. винагороджений «Орденем князя Ярослава Мудрого» V ст. На сьогоднішній день В. Шевчук — викладач Київського національного університету ім. Т. Шевченка, ведучий історико-суспільних циклових річних програм Українського радіо: «Козацька держава», «Київ, культурний і державний», «Загадки і таємниці української літератури», «Цікаве літературознавство». В. Шевчук лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка, премії фонду Антоновичів, літературних премій ім. Є. Маланюка, О. Пчілки, О. Копиленка, І. Огієнка, премії в галузі гуманітарних наук «Визнання» (2001). Він є автором близько 500 наукових і публіцистичних статей з питань історії літератури, дослідником і перекладачем сучасною українською мовою творів давньоукраїнської літератури.

Тема: Композиція роману-балади «Дім на горі». Бароківі притчові мотиви і символи. Жіноче і чоловіче начало у творі.

Найяскравішим прикладом необарокового стилю є роман-балада Валерія Шевчука « Дім на горі». Створювався він протягом 1966-1980 років, а вийшов у світ 1983-го.

Цікавою є історія написання. Ось як розповідає про це сам В.Шевчук: « Книжку « Дім на горі» я писав мовби з кінця, тобто з другої її фольклорно-фантастичної частини « Голос трави». Писалася вона поволі: спершу одне оповідання, котре я відкладав убік - хай вилежитья, тоді друге й так далі.

Мав розкіш – не поспішати. А коли згодом переглянув усі ті оповідання, побачив, що вони утворюють певну цілість. І от вона собі лежала, я відчув, що чогось їй бракує. І дописав тоді першу частину - роман-преамбулу, що власне, дав назву цілій книжці - « Дім на горі». Тим самим у творі розлилась часова перспектива, увиразнилися елементи притчі, що промовляє до нас не якимись силогізмами моральних повчань, а художніми образами, котрі не потребують логічних коментарів. (Сучасність.- 1992.- №3.-С.55)

«Особливості сюжету та композиції роману»

Роман-балада « Дім на горі» складається з двох частин.

У першій («Дім на горі. Повість-преамбула») розповідається про життя чотирьох поколінь, які живуть у домі на горі з 1911 по 1963 рр., але в долі кожного чомусь уперто простежується низка загадкових і дивовижних послідовностей.

Друга частина роману, що має назву « Голос трави», складається з 13 новел, які об'єднуються підзаголовком « оповідання, написані козопасом Іваном Шевчуком і приладжені до літературного вжитку його правнуком у перших».

Певно, працюючи над обома частинами роману, В.Шевчук не замислювався над тим, що підсвідомо втілював у ньому специфічне барокове світосприйняття, яке відбилося вже на самій композиції твору.

« Дім на горі» асоціюється з подібними бароковими спорудами.

Друга частина – « Голос трави» - ніби основа цієї споруди, своєрідне підніжжя. Тринадцять оповідань в алегоричній, замаскованій формі розповідають про реальне життя. Їх фольклорно-міфологічна основа виконує роль не екзотичного тла: міфи, легенди, перекази були невід'ємною частиною світовідчуття наших предків, привносили в нього своєрідну духовну корекцію. Тому так тісно переплетено тут реальні картини з фантастичними, умовними, ірреальними.

Сюжет динамічний, напружений, захоплюючий, бо у кожній із 13 новел другої частини роману діють загадкові демонічні сили (домовики, відьми, чорти, перелесники, злі духи). Вони є невід'ємною часткою того світу, який оточує людину, спонукає її до протистояння, боротьби.

Той дім на горі побіля річки Тетерів, довкола якого розгортаються події повісті-преамбули, уособлює своєрідну фортецю нашої духовності, той ідеал, до якого прагне жива душа. Дарма що той дім не розгаданий до кінця, загадковий і недоступний декому. Зате традиція дому є стійкою: там володарюють жінки – зачинательки та продовжувачки роду, хоронительки

моралі. Чоловіки тут з'являються вряди-годи; їм належить доля блудних синів. Лише від тих, хто нап'ється води тут, на горі, з рук жінки, народжуються дівчатка. Хлопці народжуються від таємничих прибульців, які зваблюють жінок всупереч їхній волі, - «джигунів». Спочатку вони з'являються в подібні сірого птаха, який перетворюється в чоловіка, а потім так само таємниче зникає. Зате залишаються по них нащадки - Хлопці, покликані бути творцями-поетами, художниками. Так народився козо пас Іван, який згодом залишить нащадкам свої тринадцять напівфантастичних оповідей, так народився і син Галі Хлопець, який ті оповідання «приладить до літературного вжитку». Сама по собі напрошується думка про те, що першопоштовхом творчості є неземна, диявольська (не Божа!) сила.

Тема: П.Загребельний. Коротко про письменника. Історична основа й художній вимисел у романі «Диво». Софія Київська як історична пам'ятка та художній символ.

Завдання: прочитати роман П.Загребельного «Диво»

Тема: Образи Сивоока, Ярослава Мудрого.

П. Загребельний показує Ярослава Мудрого ще з дитинства, який ріс, ніби вовчєня, був упертим, а в дорослому житті цілеспрямованим: «Так відтоді й затамив собі: треба бути впертим в усякому ділі — і в зненависті, в любові, та навіть у дріб'язку». Особливо автор наголошує, що Ярославові нічого в житті не давалося просто. І подолання комплексу неповноцінності, і шлях до влади, і бажання бути завжди на виду — усе це мало якусь внутрішню силу. А особисте життя теж не тішило Ярослава Мудрого. Не мав князь і друзів. І все ж він знаходив утіху в тому, що робив для розквіту своєї держави: примножував її багатства, виводив Русь на рівень європейський. Загребельний показує свого героя як звичайну людину, яка має слабкості, недоліки; часом Ярослав Мудрий був жорстоким, самовпевненим, для нього був «раніш закон, а потім благодать». Як бачимо, він не ідеальний. П. Загребельний у змалюванні Ярослава знайшов добру міру поєднання «державно-історичного» та «людського»... Від обмеженої князівської демократичності Ярослав приходить до абсолютної самотності. Проголосивши себе кесарем, він вознісся в гордині, вважаючи, що для нього тепер всі «живі — мертві», бо вони залежать від нього, а не він од них. Ідея безмежної влади пригасила, а потім й убила в ньому все людяне: знищено беззахисного язичницького святого, переслідується позашлюбна дочка, загинув Сивоок, ім'я якого велено вилучити з літопису. Рефрен «Роби задумане», який спочатку сприймався як утвердження творчої діяльності, тепер набирає зловісного смислу, бо ідея державності перетворилася в ідею самодержавства. І водночас П. Загребельний показує, що ніщо людське не було чужим для Ярослава: «...Жив останні місяці в душевному сум'ятті,

відчував розтерзаність в серці». Бо вирішив війною йти супроти батька. Бо Забава, це його «приголомшливе чудо», відкрила йому такі джерела ніжності, краси й не скованої умовностями гідності, що хвилями затьмарювала його честолюбні заміри. Та князівство стало на заваді людяності Ярослава, який любив свою землю, особливо гостро відчуваючи пору «...занурення пущі в зимовий сон», однак не хотів і боявся бачити на ній скупчених в одне ратаїв, уважаючи, що всілякі там хлібороби, як і ковалі та кожум'яки, не здатні думати, а тим більше — творити державу. Уже будучи великим князем київським, міркував: «Простий люд байдужий до влади. Вона йому ні до чого. Він би й державної гідності та незалежності не мав, аби не князь. Тож хай буде вдячний князеві. Не князь дякуватиме комусь там за напитки та наїдки, а люди хай дякують князеві. Повчати їх про це денно і нічно». І добре розумів, що закляте коло самотності оточує правителя, «...тільки підлабузник вповзає туди на череві». Хіба не муки це людини, що створила могутню державу, разом із воями Русі розбивала її ворогів, відбудовувала города и церкви, одкривала житниці для голодних, заохочувала до освіти, але пісень усе одно в народі про неї не складали! Надолужуючи відсутність хвалебних пісень, задумав Ярослав спорудити собор на зразок величних храмів візантійських. Ним волів здивувати світ. І задум Сивоока припав йому до душі: у його незвичайному соборі він хотів знайти примирення нового чужого зі старим своїм, подолати роздвоєність, яка мучила його протягом багатьох років. У дискусії зі святим язичником князь уперто відстоює нову віру, яка виводить Русь у широкий світ. Але в той же час розуміє, що заради християнства було нищено й плюндровано душі свого народу. «Може, в піснях і віруваннях давньої Русі, — міркував Ярослав при спогляданні собору й народу, що клопотався біля нього, — ховалася та чистота й міць, яка мала прийти на зміну тому світові, що на його березі конала, мов здихаюче чудо-юдо, Візантія? І, може, помилився князь Володимир, а за ним ще тяжче помилився він, Ярослав, переймаючи від Візантії те, що, видавалося, приносило їй могуття, а насправді ж обіцяло лиш загибель?». Та згодом відкидає цю думку заради, як він гадає, вищих інтересів: «Невлаштованість людська його мало обходила. Дбав і не за себе — за державу». Але Павло Загребельний не поставив тут крапки. Логіка характеру, соціальна його реальність привела автора до розуміння, що Ярослав, зрештою, повинен був перед помазанням на кесаря заперечити цю думку й визнати: «Зберігаючи державу, зберіг себе». Якщо князеві спочатку гадалося, що держава над усе, то кесареві годилося думати, як і всім монархам, що він — це держава. Досягнувши безмежної влади, Ярослав став самотнім, душа його перетворилася на пустку. Могуття влади не могло приборкати прагнення людей до волі, що и довела втечею дочка Забави, на яку він нацькував вірних псів своєї держави. Не випадково роман завершується, як і початок розділу про Сивоока, у романтичному стилі, де фольклорно-біблійна узагальненість з повторенням приєднального «і», на противагу пишноті и подробицям опису покладання вінця на голову князеві, створює урочистий гімн безсмертю тих, хто в єдності з народом творить дива: почалася погоня по всіх усюдах, по

всій землі. І втікала Ярослава полями, лісами, крилася в пушах і на болотах. І не наздогнали. Втекла. Заховалася між людьми. Народила сина від Сивоока. І син його — серед нас. Завжди з його талантом і горінням душі. І диво це ніколи не кінчається і не переводиться».

Тема: Історико-культурна картина літератури кінця ХХ- початку ХІХ ст..

Літературні угруповання. Українська російськомовна поезія.

1. Сучасна українська література, її особливості Сучасна українська література побудована на фундаменті вікових традицій і водночас це якісно новий продукт сучасного глобалізованого інформаційного світу. Основною ознакою сучасної літератури є її транснаціональний характер, що виявляється в спробі письменників-сучасників розв'язати глобальні вселюдські проблеми. Сучасні українські письменники намагаються подолати «провінційність», «окремішність» нашої літератури. Тому оцінки художніх творів українських митців слова часто неоднозначні, іноді діаметрально протилежні.

Питання для роздумів. Як ви розумієте слова сучасної письменниці Н. Сняданко: «Українська література не призначена для читання. Її можна цитувати, за неї можна страждати, її можна любити, за неї боротися. Але для читання вона надто болісна, надто консервативна, надто багатомірна, надто елітна»?

2. Тематика й проблематика сучасної української прози
У сучасній прозі співіснують різні тенденції розвитку без чітко визначеної жанрової диференціації. Її жанрово-тематичні пріоритети різноманітні. Це й детективна, і фантастична, і містична, й історична, і філософська проза, що представлена есе, оповіданнями, новелами, повістями, романами. Для визначення загального стилю української прози останніх років найкращим є термін «полістилістика», коли кожен окремих авторський художній текст становить собою поєднання різностильових елементів. Авторське «я» перш за все виявляється в мові, тому вона — це або вишукана, надінтелектуальна, або це свідоме використання суржику, зниженої лексики тощо. Однією з рис сучасної прози є її двомовність (російськомовна література українських авторів). Ця традиція сягає ренесансної доби з ідеалом «людини трьох мов», проте сьогодні помітним стає прагнення російськомовних українських авторів писати українською мовою. У віковому зрізі українська проза представлена творчістю митців різних поколінь. Проза класиків української літератури різноматична й різноформатна. Письменники, з одного боку, дотримуються традицій у виборі тем, з другого — намагаються осмислити реалії сучасного їм буття: П. Загребельний (романи «Зона особливої охорони», «Юлія, або Запрошення до самогубства», «Брухт», «Стовпотворіння»), А. Дімаров (книги повістей, оповідань, етюдів «Самосуд», «Зблиски»), Є. Гуцало

(роман «Тече річка...»), В. Дрозд (роман «Убивство за сто тисяч американських доларів»). Нову інтерпретацію отримує традиційна історична тема у творах Р. Іваничука (роман «Рев оленів нарозвидні»), Р. Федоріва (роман «Вогняні роки»), Ю. Мушкетика (роман «На брата брат»). Вершинною постаттю сучасної української прози залишається В. Шевчук, який уміє поєднати історію й сучасність, традицію й модерн, драматизм та іронічність, реальність та «ірреальність» (романи «Око Прірви», «Юнаки з вогненної печі. Записки стандартного чоловіка», «Срібне молоко», «Темна музика сосон»; повісті й оповідання «Жінка-змія», «Біс плоті: Історична повість», автобіографічні замітки «Сад житейський»). Прозаїки молодшого покоління перебувають у невтомному творчому пошуку. Їхня проза досить умовна щодо жанрового поділу. Український детектив увібрав елементи філософського роману, гостросюжетного бойовика, авантюрного (готичного) роману, поволі перетворюючись на справжню серйозну літературу: Євгенія Кононенко, Ірен Роздобудько, Леонід Кононович. Деякі автори вводять детективний сюжет в історичний контекст: Сергій Батурин, Дмитро Білий. Інші, як Василь Кожелянко, Василь Шкляр намагаються через призму авантюрно-пригодницького містичного детективу відповісти на таємничі питання нашої історії й сучасності. Продовжуючи традиції В. Винниченка та Ю. Смолича, активно розвивають жанр української фантастики Марина й Сергій Дяченки, Генрі Лайон Олді. Заслуговує на увагу прозова творчість письменниці, перекладача, автора літературно-філософських студій, есе Оксани Забужко. Її проза тематично різноманітна, гостропроблемна. Вона перша серед сучасних письменниць досліджує психо-інтимний світ жінки, виявляючи себе продовжувачкою Лесі Українки та О. Кобилянської. Інтерпретація традиційного оповідного жанру — повість-інтермедія «Казка про калинову сопілку» являє собою «жіночу» версію трагедії Каїна й Авеля, що є філософським осмисленням вічної проблеми боротьби Зла за душу людини. «Жіноча» проза є досить потужною течією в українській літературі. Вона представлена також іменами Алли Серової (трилер «Правила гри»), Марини Гримич (роман «Варфоломієва ніч»), Наталі Шахрай (роман «Сутінки удвох»), Марії Матіос (роман «Солодка Даруся»). Особливої уваги заслуговують також твори авторів, що продовжили традиції шістдесятників і водночас спробували зруйнувати класичні форми, засвоюючи нові модернові (Юрій Андрухович, В'ячеслав Медвідь, Євген Пашковський, Олесь Ульяненко, Анатолій Дністровий та ін.). Українська інтелектуальна проза кінця ХХ — початку ХХІ ст. багато в чому набуває транснаціонального характеру. Сучасні українські автори намагаються бути в одній жанрово-тематичній площині зі світовою прозою, знайти спільну мову зі «світовим» читачем. Юрія Андруховича часто називають «патріархом української модерної

літератури», «живим класиком», «постмодерним скандалістом». Своєю прозою (романи «Рекреації», «Московіада», «Перверзія») письменник творить майстерну ілюзію посткомуністичної, постколоніальної дійсності. 2004 р. вийшла друком перша за останні десятиліття поетична збірка Ю. Андруховича «Пісні для мертвого півня», що складена з оригінальних віршів-верлібрів, у яких кожен перший рядок написано англійською мовою. Насправді головною темою романів є вічна тема любові і смерті. Юрій Андрухович — автор поетичних збірок «Небо і площі» (1985), «Середмістя» (1989), «Екзотичні птахи і рослини» (1991). Як прозаїк дебютував армійськими оповіданнями, написаними в середині 80-х років і опублікованими в журналі «Прапор» (1989). Вони відбивали світ буднів радянської армії. Актуальною в сучасній прозі стає урбаністична тема, яку автори осмислюють у контексті людських стосунків та взаємин людини з викривленою пострадянською дійсністю. Це перш за все проза Олеся Ульяненка, Олександра Ірванця. Часто прозу останніх десятиліть називають новим спалахом модерну, з його алегоричністю, химерністю, епатажем, вигадливістю форм. У контексті полеміки про центральність/провінційність української літератури чи творчості її окремих представників важливою ознакою сучасного прозового дискурсу є виокремлення в ньому так званого Станіславського феномену (Ю. Андрухович, Ю. Іздрик), «житомирської» прози, яку творить у Києві найперше В. Шевчук, «галицької» прози (В. Кожелянко). Мова сучасної української прози різновимірною: це й висока, патетична, поетизована, і низька (аж до нецензурної), і суржик, і навіть російська. Свідоме використання таких мовних елементів свідчить про спроби авторів звільнити літературну мову від будь-яких обов'язків і протистояти цензурі.

